© Linguistica Occitana 7 (setembre de 2009) [www.revistadoc.org]
© Patric SAUZET – Guylaine BRUN TRIGAUD

Una lei fonetica fossila: la palatalizacion de [-a] final atòn en occitan central

Patric SAUZET (patrick.sauzet@univ-tlse2.fr)
Universitat Tolosa 2 – Lo Miralh UMR 5263 CLLE ERSS CNRS

Guylaine BRUN TRIGAUD (gbrun@unice.fr)
UMR 6039 BCL CNRS Universitat de Niça

A broa d'uèlh, de formas coma *dalhe* o *iranhe*, per **dalha**, **iranha**, que se legisson tot còp dins los romans d'Enric Molin (Mouly) o los contes de l'Abat Besson (Bessou), pòdon semblar purament anecdoticas. Un examen de las donadas dialectalas occitanas amassadas dins los atlasses linguistics (ALF, NALF) e d'aquí dins lo THESOC[1] permet ça que la de mesurar qu'en fach un nombre pro bèl de formas son concernidas. Los exemples mai tipics que se tròban suggerisson de lanç un condicionament fonetic, çò es l'accion d'una consonanta palatala precedenta sus la vocala finala (« -a »). Pr'aquò es pas possible de ges de biais de pausar dins ges de parlar contemporanèu una regularitat fonetica observabla. Invèrsament, existisson de formas ont cap de palatalalizacion d'origina fonetica es pas imaginabla, coma dins *talpe* [tˈalpe] per **talpa**.

Lo fenomèn que venèm de dire es pas evocat per Ronjat dins las paginas qu'avoda al tractament de l'-*a* pòstonica (Ronjat 1930, 206 § 119). Tanpauc lo senhalavan pas ni Aymeric 1979[2], ni Constans 1880[3]. La sola mençon que n'ajam trobada es la que ne fa Alibèrt dins sa *Gramatica* : « Los parlars septentrionals e mai lo carc(inòl) càmbian sovent -*a* de la finala femenina de qualques noms en -*e* sens qu'aquò modifique lo genre : *alausa, dalha, ironda, ortiga, bolzas, tenda* devenon *alause, dalhe, ironde, ortige, bolzes, tende.* » (Alibèrt 1976 (1935), 45). Alibèrt prepausa pas cap d'explicacion del fenomèn, mas (i tornarem) la posicion del passatge citat dins lo tèxt de la *Gramatica* suggerís que l'analisa coma un fach morfologic.

Parlarem de la dimension morfologica del fenomèn, mas notem subran que tre que s'examina la lista de las formas concernidas, lo sentiment que los faches clauson una dimension semantica s'apond a la perplexitat fonetica, que sus un cententat d'items concernits (traches los apaxes) la mitat designan d'animals.

[1] THESOC = Thesaurus occitan, http://thesaurus.unice.fr/ (per sa genèsi e sa concepcion cf. Dalbera 1990, 1998). Las abrevicacions utilizadas son desvolopadas en fin d'article.
[2] « Après la tonique et final *a* = *o*. C'est une règle sans exception en Rouergue. » (Aymeric 1879, 7) Es vertat que l'autor contunha en disent « à part ce qui est dit aux caractère généraux » qu'ai pas pogut trobar a que remandava al just. Benlèu a una citacion de Vaissier que fa qualques paginas abans e que destria en Roergue los parlars en « a », en « o » e en « e », mas sens mençonar l'aparicion esporadica de –e finala per –a ([-o]) esperada, que se tròba pasmens atestada dins las paginas del diccionari de Vaissièr (Aymeric 1879, 2 ; Vayssier 1879 XXI sqq e *passim*).
[3] « A post-tonique est devenue régulièrement o. » (Constans 1880, 11)

L'analisi aicí presentada del fenomèn pausa :

- un cambi fonetic inicial, çò es la palatalizacion (o l'anteriorizacion) de la vocala -*a* finala atòna per una consonanta palatala o coronala precedenta,
- l'opacificacion d'aquel fenomèn fonetic jos l'efièch de la labializacion d'-*a* finala, generala en occitan central,
- en consequéncia d'aquela opacification, la pèrdia de la palatalizacion coma règla o procès fonologic sincronicament actiu que fa que las formas anteriorizadas (las ont /a/ etimologic es vengut [e]) son siá regularizadas (s'alinhan sus las formas en /a/ [ɔ]), siá son lexicalizadas amb [-e] final,
- la lexicalizacion d'una forma en -*e* feminina es particularament favorizada – e quitament analogicament espandida – dins lo cas dels noms d'animals que càmbian pas de genre en foncion del sèxe del referent.

Lo darrièr fach mena a s'interrogar sus las relacions entre genre gramatical e genre sexual. Las donadas estudiadas suggerisson que la capacitat de referéncia sexuala del morfèma de femenin -*a* es pas una excepcion marginala dins lo foncionament d'un genre gramatical globalament arbitrarizat. La preferéncia per l'abséncia d'-*a* finala dins los noms d'animals que designan indiferentament bèstia mascla o feme revèla *a contrario* la sexuacion en poténcia significada pel morfèma de femenin.

1. Situacion del problèma

Lo domeni galloromanic, çò es lo domeni romanic establit sul territòri de l'anciana Gàllia, es a l'encòp definit e partejat pel tractament de l'-*a* finala latina. Es definit, perqué -*a* finala atòna es la sola vocala latina que los parlars galloromanics sèrvan sistematicament,[4] mentre que los parlars iberoromanics e italoromanics sèrvan respectivament tanben -*o* finala atòn e -*o* mai -*e*.[5] Lo domeni galloromanic es tanben partejat pel tractament d'-*a* final atòna del biais que se pòt veire sus la mapa 1, establida suls domenis de l'ALF per la traduccion del mot « toile ». Lo domeni francés consèrva -*a* atòna finala jos la forma d'una vocala centralizada [-ə], escafada dins los parlars populars modèrnes : es la zòna nòrd de la mapa 1, marcada en blau. Per contrast, lo domeni occitan consèrva l'-*a* finala atòna, jos la forma iniciala d'una -*a*. Aquela es conservada qualque còp sens cambiament, son las zònas ròsas entorn de Montpelhièr e de Niça de la mapa 1. Lo tractament majoritari es ça que la la velarizacion de la vocala femenina finala (largament [ɔ], [o], e esporadicament [u]) qu'apareis en brun iranjat sus la mapa. Un autre tractament geograficament espandit es la centralizacion caracteristica del gascon occidental ([ə]) en verd sus la mapa. Lo francoprovençal presenta el una conservacion majoritària de l'*a* finala atòna e son aira apareis netament en ròse sus la mapa 1 (amb d'esperlongaments en domeni occitan).

[4] Los parlars francoprovençals sèrvan -*o* atòn dins los contèxtes ont occitan e francés sèrvan -*e*. Çò es, lo francoprovençal sèrva una varietat fonetica maximala en contèxt fonologicament constrench.

[5] Amb aquela pagèla los parlars galloitalics dintran dins lo galloromanic. Tractarem pas aicí d'aqueles parlars ni del debat classificatòri.

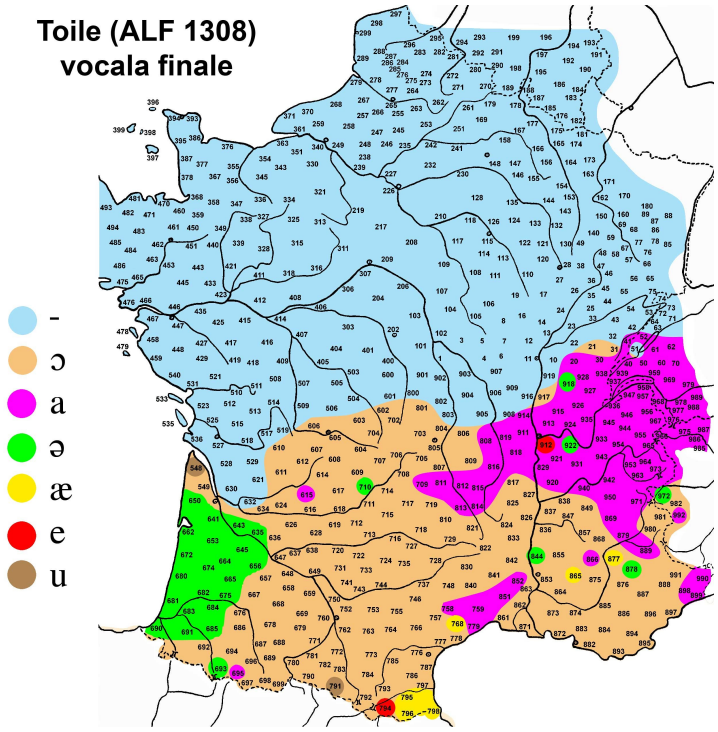

Mapa 1 *–a* finala atòna en galloromanic (contèxt non palatal)

La situacion que mòstra la mapa 1 es una biparticion, dins lo sens qu'occitan coma francoprovençal consèrvan una vocala femenina atòna finala que lo francés a perduda. Lo francoprovençal fa pas que pròva, relativament a l'occitan, d'un gra de conservatisme fonetic mai grand.

Ara la mapa 2 fa aparéisser la caracteristica del francoprovençal qu'es la divergéncia dins aquela lenga del tractament d'*a* segon que lo contèxt es palatal o non. Se sap que lo francoprovençal consèrva *a* tonica intacta en contèxt non palatal (*chant**ar*** coma en occitan), mas palataliza aquela vocala en contèxt palatal (*mang**ier*** coma en francés, amb d'evolucions ulterioras). Del meteis biais, mentre que coma avèm vist sus la mapa 1 l'-*a* finala atòna se consèrva en contèxt non palatal, la mapa 2 mòstra las alteracions de la meteissa vocala après una consonanta palatala : passatge a [i], centralizacion en [ə], escafament. Remarquem al contrari qu'en domeni occitan lo tractament après palatala es identic al tractament dins los autres contèxtes.

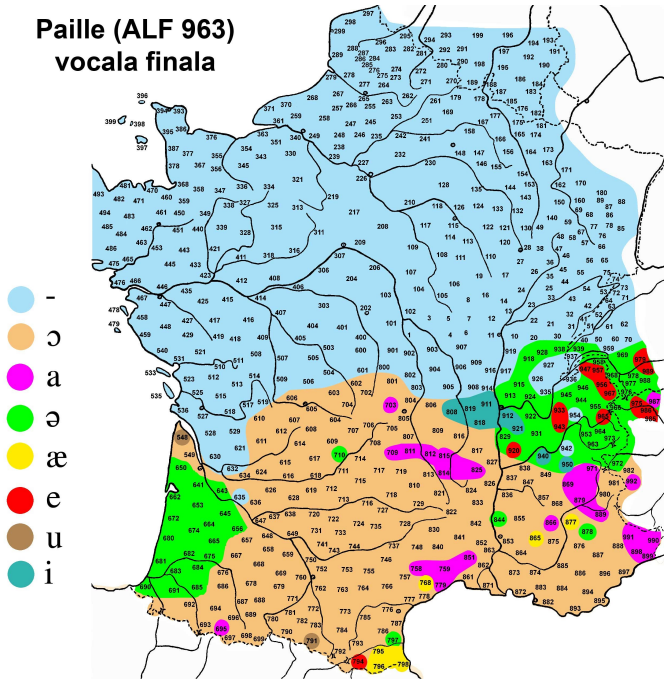

Mapa 2 *–a* finala atòna en galloromanic (contèxt palatal)

Dins lo domeni galloromanic, lo tractament de l'a finala atòna se descriu doncas del biais seguent :

- centralizacion puèi escafament unifòrmes en francés : *toile* [twˈal], *vache* [vˈaʃ],
- conservacion unifòrma, amb alteracion – velarizacion o centralizacion – plan generala en occitan : *tela* [tˈelɔ], [tˈelə], *palha* [pˈaʎɔ], [pˈaʎə],
- tractament diferenciat en francoprovençal : conservacion en contèxt non palatal, palatalizacion, centralizacion o escafament en contèxt palatal *taila* [tˈɛːla], *palhe* [pˈaʎi], [pˈaʎə], [pˈaʎe], [pˈaʎ]...

2. Indicis en Roergue

Dins de tèxtes occitans de Roergue, en zòna de tractament unifòrme esperat, trobam de formas estranhas que lo primièr reflèxe es de las considerar coma de pècas tipograficas, d'ont mai que siá son corregidas entre las edicions (1), siá apareisson dins de tèxtes que son pas d'una coerencia grafica totala, (2), e pòdon aisidament passar per un efièch d'interferéncia grafica amb lo francés.

(1) Enric Molin (Mouly)

« O jorns de dòl, que pasatz dins la vida coma la **dalhe** dins lo froment ! Ò dòls **sans** pietat que segatz nòstres **espoèrs** los plus legitimes, los plus cars, e esclavisatz nòstra **joinesa** ! » … *e la barta floriguèt,* edicion 1948, [Rodés] : Jeanne Saintier (p. 51)

« Ò jorns de dòl, que passatz dins la vida coma la **dalha** dins lo froment ! Ò dòls **sens** pietat que segatz nòstres **espèrs** los plus legitimes, los plus cars, e esclabissatz nòstra **jovença** ! » … *e la barta floriguèt*, edicion 1979, [Tolosa] : I.E.O. & Grelh Roergàs (p. 71)

(2) Justin Besson (Bessou)

« Lou Tourlhou mountabo sus garrics, sus aubars, sus fraises, sus castanhès, sus bernhes, sus oumps et sus las **piboules** per culi lous nius **d'agasse** et fasio tounba anbe uno gulhado lous nius d'auriol pindoulats per tres fials à la pus simo de las pus nautos brancos. […]

Toutes lous nius que lou Tourlhou troubabo **èrou** [ed. ***arou***] coundannats, pecaire ! à la perdissiu. Engoulabo lous uòus toutes crus et prenio lous auselous toutes palats, de pou que calcun lous benguès culi d'aban-t-el.

Ah ! gus de Tourlhounas ! grouman de Tourlhounas ! assasin de Tourlhounas !

Que ne raspalhet, aquel tusto-bouissous et burgo-bartasses, que n'escoufiet et n'escougrifet d'uòus et d'auselous de touto rasso et de touto familho : perdises, **calhes**, **becasses**, becassinos, merlhes, gajes, fabars, tourtourèlos, tourjes, trios, **planores**,[6] peputs, picourals, mirgassos, raussinhols, alauzetos, pinsarts, paporoussels, busquetos, **bezengues**, quiuls-blancs, gardo-pastres, cardinals et reipetits ! » (p 66)

Justin Besson *Countes de la Tata Mannou* (8ème ed.) Rodez : Carrère,1977, 224 p.

Dins lo primièr cas vesèm que *dalhe* es corregit en *dalha*,[7] parallèlament a la supression de gallicismes (o gallicismes supausats) coma *sans*, *espoèr*, *joinessa*… Dins lo segond cas, d'un costat trobam de formas en -*e* luòga d'-*a* esperada. La preséncia pasmens de pècas ben probablas, coma **arou* per *èrou* a qualques linhas del passatge, pòt portar lo legeire a considerar coma d'errors tanben las formas femininas en -*e*.

Ni per aquò, pro de s'i arrestar, aquelas formas laissan pas d'alucar l'atencion pel fach d'un costat que, dins pro de cases, la vocala finala alterada seguís una palatala (*dalhe, calhe, iranhe*), d'autre costat que los noms d'animals i son fòrça representats coma ensenha lo passatge de Besson en (2).

3. Confirmacion pels Atlasses e lo THESOC

L'observacion d'un cèrt nombre de mapas de l'ALF permet d'indentificar mai netament que tocam un fenomèn linguistic real (e pas un problèma grafic o qualques variacions erraticas). Lo relevat de las formas femeninas en -*e* per un ensem de mots qu'an una -*a* finala etimologica fa aparéisser d'un costat e esperadament la zòna francoprovençala ont la mutacion es regulara après consonanta palatala, mas d'autre costat tanben, e plan mens esperadament, una zòna mai que mai espandida entre Tarn e delai de Dordonha amb un maxim entre Tarn e Òut ont apareisson en nombre de formas femeninas ont -*e* finala remplaça l'-*a* etimologica (mapa 3).[8]

[6] Forma roergassa per 'planhòla', *sitta europaea*.

[7] Totun las formas son pas totas corregidas, e trobam per exemple: « las **iranhes**. » dins cada edicion (p. 54, p. 73, resp.)

[8] La mapa 3 es estada obtenguda en representant la prononciacion en -*e* de la finala dels mots seguents dins l'ALF : 'abeille' (*abelha*), 'araignée' (*aranha*), 'belette' (*polida*), 'bretelle' (*bretèla*), 'chenille' (*canilha*, *eruga* etc)., 'faux' (*dalha*), 'grenouille' (*granolha* etc.), 'hirondelle' (*aronda* etc.), 'lézard' (*cernalha* etc.), 'montagne' (*montanha*), 'pelure' (*pelalha*, *plumalha* etc.), 'pie' (*agaça*), 'quenouille' (*conolha*), 'scie' (*rèssa* etc.), 'serrure' (*sarralha* etc.), 'suie' (*sueja*), 'vipère' (*vipèra*), 'caille' (*catla*, *calha*), 'chardonneret' (*cardina*, *cardonilha*), 'cône de pin' (*pinha*), salamandre (*blanda* etc.), 'toile d'araignée' (*rantela* etc.). Lo mot francés es la question de l'ALF e dona lèumens lo tipe lexical francoprovençal, lo mot occitan entre parentèsis que seguís indica lo o los tipes lexicals occitans. Evidentament los mots son estats causits per far sortir un airal occitan amb -*e* final, que

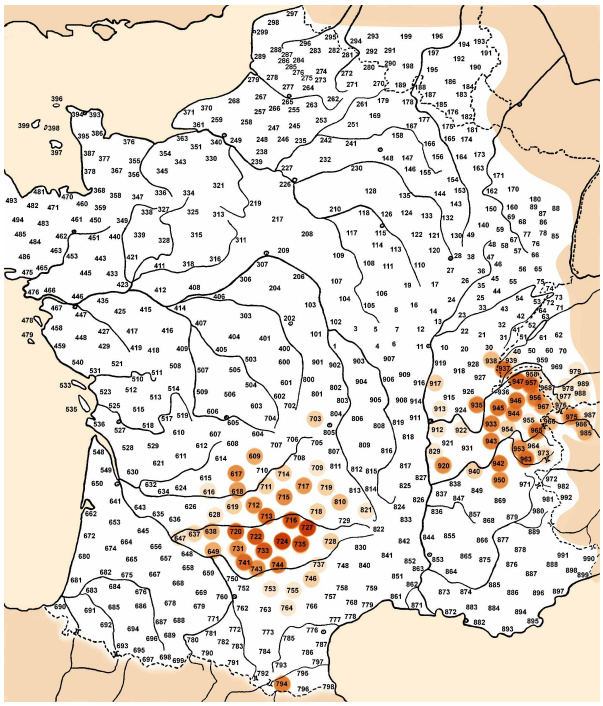

Mapa 3 – *e* finala per –*a* etimologica (en francoprovençal e en domeni occitan segon l'ALF)

La basa lexicala Thesoc, que son projècte nasquèt a Niça (Dalbera 1990, 1998) et qu'ara es totjorn bastida per lo laboratòri BCL de Niça[9] en collaboracion amb lo grop LDOR del laboratòri CLLE ERSS de Tolosa[10], recampa ara unes 1,3 milions de formas, trachas mai que mai dels Atlasses linguistics per region. Una part es accessibla al public (Thesoc demo : http://thesaurus.unice.fr/). Una recerca sistematica dins la basa de totas las formas femininas en [-e] menada per Guylaine Brun permetèt de ne traire mai de 3200 formas.[11] Calguèt puèi triar aquelas formas per tal de conservar pas que las formas foneticas en [e] amb una -*a* finala etimologica probabla, autrament siá dich las formas amb una [-e] finala inexplicada dins la fonologia normala de l'occitan.

D'aquel molon, a calgut triar primièr de formas mal categorizadas pel genre, de formas en [-e] finala tonica (del tipe [sˈe] per *set* o [malawtjˈe] *malautiá*) e de formas compausadas (*bata d'ase* [bˌatɔ dˈaze]… Demest las formas femininas, l'occitan presenta puèi un cèrt nombre de formas en [-e] etimologica. Son las que donam en (3) :

(3) Noms femenins occitans en [e]

a) *Formas ancianas*

Proparoxitòns sincopats : CĪMĭCEM → tsˈimdze → [sˈinze] *cinze*, *arronze, feuse*, *piuse*, *ronze* ...

Proparoxitòns apocopats : CĪMĭCEM → kˈimek → tsˈime → [sˈime] *címec, colce*, *rome* [erˈume], [rˈume], *lende*, *penche* ...

sortís pas per la màger part dels lexèmas (cf. las mapas 1 o 2 que representan lo cas normal). La mapa 3, ni per repausar sus una causida *ad hoc* de formas lexicalas, es pertinenta dins la mesura que, per la proprietat estudiada, mòstra lo sol airal que se pòsca mostrar. Las mapas del tractament de -*a* final, siá son dels tipes 1, 2, siá del tipe 3. Es lo tipe 3 que volèm aicí estudiar e eventualament explicar après l'aver mes en evidéncia. Lo punt 794 al sud es un cas particular e diferent dels que nos interèssan : lo tractament en [-e] de l'a finala i es sistematic.

[9] U.M.R. 6039 CNRS.

[10] UMR 5263 CNRS

[11] Una limitacion de la recerca amb una incidéncia parciala sul present estudi es que totas la donadas de l'ALMC son pas encara sasidas dins la basa. Cal correlativament èsser prudent per quant a una extension eventuala del fenomèn en zòna auvernhassa.

Formas en obstruenta+liquida o -rr- : LĔPŎREM → lˈɛbr̥ → [lˈɛβɾe] *lèbre, maire, òrre, torre…*

b) *Formas recentas*
Falsa regression sul plural : *notz*, *nos-es* → *nose*, *nose-s,* tanben : *adose* [ɔdˈuze] per *adotz*, *alimase* [alimˈaze] per *lumatz*, *dense* [dˈense] per *dent*,[12] *fauce* [fˈawse] per *fauç*, *formise* [furmˈize] per *formitz*[13] (< *FORMĪCEM , atematic, per FORMĪCAM), *nose* [nˈuze] per *notz*, *perdrise* [pɛrdrˈize] per *perditz*, *pòsse* [pwˈɔse] o *pòste* [pˈɔste] per *pòst*, *avise* [aβˈize], *vise* [bˈize] per *vitz* (cf. Ronjat 1930, 224 §127).

Las formas que venèm de dire un còp triadas e tiradas, demòran unas 1150 formas amb una [-e] finala que s'esperava pas segon l'etimologia. La lista integrala amb la localizacion n'es donada en annèxe final. Aquelas formas son pas escampilhadas a l'azard dins lo domeni occitan, mas cobrisson un airal centrat sus Albigés, Roergue e Carcin, lo meteis que ja mostravan las donadas de l'ALF, mai espandit ça que la coma se veirà sus las mapas (4) e (5). Primièr donam un compte triat de las formas :

(4) Compte de las formas en -*e* non etimologicas (basa THESOC, estat junh 2008)

a) compte de las **atestacions** (*tokens*) (sus un total de 1 161 formas) :

966 formas del radical en consonanta palatala[14] o coronala[15] (513 en palatala, 82 en pòstalveolara, 371 en coronala),

195 formas del radical acabat amb una autra consonanta (labiala o velara).

b) compte dels **tipes** (apaxes, çò es tipes qu'apareisson pas qu'un còp dins la basa, non comptats) :

en **palatala**, 40 tipes lexicals : *abelha, aranha, balaja, balha* (= nauc pels pòrcs), *calha, cambiga (chambija), canilha, cauquilha, cernalha, chòina, conolha, crecha, dalha, embriaiga (biraja), escalha, galaja, gaufèla (gaufèlha), glària, gralha, granolha, graulha* (sin. de *granolha*), *manilha, muralha, ortiga (ortija), pastenaga (pastenaja), pelalha, pièja, pinha, pluèja, plumalha, punaisa (punaja), rabalha, sarralha, sièja, sueja (suja), telaranha, tenha, tenilha, tranuga (tranuja) , tremuèja.*

en **pòstalveolara**: 8 tipes lexicals : *agaça, ampoesa, escrabissa, lengasta, ligasta, pisa, rèssa, trinze.*

en **coronala**, 50 tipes lexicals : *aparra*, *aronda*, *arondèla*, *ascla*, *avelana*, *beròla*, *besala*, *blanda*, *boirèla*, *boissonada*, *bondina*, *bresaga*, *cadèla°*, *cardina*, *carrèla*, *catla*, *caucèla*, *cigala*, *cocuda*, *cotèla*, *cufèla, dinde*, *ficèla*, *frigola*, *gaidèla*, *gaidèla*, *grausòla*, *langasta*, *mageda*, *martra*, *tartra, mejana*, *mespola*, *mostèla*,

[12] Sus la basa d'un doble plural del tipe *dentses* [dˈenses] per *dents* [dˈens].
[13] Forma utilizada per Guilhèm IX : « e no m'o pretz una *fromitz*, » cf. Pasero 1973, Bec 2003.
[14] Comptam coma palatalas : [ɲ], [ʎ], [j] e los resultats de las africadas o fricativas palatalas istoricas [ʧ], [ʤ]~[ʒ] e mai quand la realizacion modèrna es despalatalizada (siá [ʦ] o [θ] per exemple). Del meteis, biais nòstra interpretacion del calcul de las frequéncias a Ambialet (cf. nòta 17) considèra coma palatala l'africada [ʦ] ([ŝ] de Maurand), tipicament non palatala dins lo parlar d'uèi, mas que supausam eissida d'una palatala.
[15] Comptam coma coronalas : [t], [d], [n], [l] e mai [r] quina siá sa realizacion actuala. Destriam coma pòstalveolaras (sus la basa aicí d'una prononciacion actuala frequenta que supausam possiblament anciana) [s] e [z] ([ɕ], [ʑ]).

nespola, *pastorèla*, *pepuda*, *pibola*, *pintada*, *pintarda (pintarra)*°, *platana*, *polida*, *rana*, *rantela*, *ratapena*, *sautarèla*, *tartana*, *tessèla*, *trida*, *vipèra.*

amb **d'autras consonantas** (velaras, labialas), 15 tipes lexicals : *carba, corba, feme*, *fulhòla*, *lama*, *limauca*, *mesenga*, *pluma*, *pupa*, *ressèga, seringa*, *talpa*, *trompa*, *upega*, *vèspa.*

La majoritat de las formas (comptadas en atestacions individualas, *token*, tanplan coma en tipes) presentan un radical acabat per una consonanta palatala. Un autre grop important presentan una coronala. En apondent las pòstalveolaras (almens potencialas…) trobam un grop ben majoritari de formas ont una evolucion fonetica *a* → *e* es una ipotèsi versemblabla. Aital pausariam las règlas sincronicas o la leis diacronicas de (5) :

(5) Anteriorizacion de [a]

a) / a / → [e] / [+ naut, +coronal] ___
b) / a / → [e] / [+coronal] ___

Fasèm l'ipotèsi de doas variantas del procès fonologic. Una varianta mai constrencha (5)a qu'anterioriza pas qu'après consonanta palatala (tipe *dalha* [dˈaʎa] → [dˈaʎe]) e una varianta mens constrencha (5)b que s'aplica après palatala o coronala, o après tota coronala se consideram las palatalas coma de coronalas que son nautas en mai d'èsser coronalas. Poiriam tanben dire que l'anteriorizacion s'aplica après tota consonanta qu'es pas ni velara ni labiala. Revendriá a pausar que l'anteriorizacion de l'*a* pòstonica es dins un cas, lo cas restrictiu (5)a, un tractament condicionat, un procèssus assimilatòri desparat per la preséncia d'una palatala, dins l'autre cas, lo cas non restrictiu (5)b, un procèssus non condicionat, mas condicionalament empachat (per la precession d'una consonanta labiala o velara).[16]

L'ipotèsi de doas variantas del procèssus permet d'explicar l'existéncia d'un nombre important, mas minoritari, de formas en [-e] après coronala. Un refinament de l'ipotèsi seriá de considerar que la règla (al moment que se trobèt fossilizada, i tornarem) aviá una part obligatòria (après palatala, [+cor.+naut]) e una part facultativa (davant coronala non palatala, [+cor.-naut]).[17]

[16] Las doas variantas del procès se pòdon comparar amb las palalatalizacions dins la diacronia romanica. La palatalizacion « romanica » (KENTO → ʧento etc.) es condicionada per una vocala anteriora seguenta *(e, i).* La dicha palatalizacion « francesa » (qu'es tanben francoprovençala e per part occitana) se pòt considear coma un procès non condicionat (en posicion d'ataca sillabica), mas inibit per una vocala velara seguenta (KAMPO → ʧˈamp, SKINA → esʧˈina, KŎLLE → kˈɔl etc.).

[17] Una autra ipotèsi seriá que la lei fonetica a pas operat que sus las formas en palatala, doncas dins sa forma constrencha. Lo nombre de formas en coronala seriá pas qu'un efièch indirècte del mai grand nombre e de la mai granda frequéncia de las coronalas. Aquela frequéncia es supausada segon las tendéncias tipologicas generalas. En occitan las chifras de Maurand pel parlar d'Ambialet (interpretadas dins las categorias aicí retengudas, cf. nòtas 14 e 15) pòdon donar 59,5 % de coronalas, 11,5 % de velaras, 19,5 % de labialas, 9,5 % de palatalas (Maurand 1974, 218), dins lo parlar de Sant Victor de Vivarés una evaluacion de Maurice Calvet sus un còrpus reduch dona unes 55,5 % de coronalas, 10,5 % de velaras, 24,5 % de labialas, 9,5 % de palatalas (Calvet 69, 242-3). Lo nombre de tipes mai grand per plan mens de formas pòt èsser considerat coma un element que va dins lo sens d'una genèsi diferenta (fondamentalament analogica per exemple) de la finala *-e* dels tèmas en consonanta coronala. Un agach mai sarrat a las formas en coronala permet lo constat seguent : se tiram los apaxes d'un costat (coma pauc significatius), los noms d'animals (que prepausam d'explicar coma veirem) d'autre costat, demòran 8 tipes de mots en *-èla* (coma *cotèla*, *ficèla* etc.) e 9 autres tipes de mots que benlèu porián trobar una explicacion que sabi pas imaginar (*ascla, avelana, besala, frigola, mejana, mespola, pibola, platana, tarta*). Lo sufixe *-èla* (etimologic o de falsa regression) forma coma un cas unic. De formas coma *bretèlas* [bretˈɛles], manlèu al francés que deu èsser posterior al sègle XVIII (cf. lo TLFi que data « bretelle » al sens de « pèça de vestit » de 1718), que son dins l'ALF mapa 174 (e que mercegi Sèrgi Carles de m'aver confirmat per son parlar de Valhorles) suggerison un sufixe *-èle* f. autonomizat. S'aquel sufix es representatiu, poiriá guinhar cap a un

L'ipotèsi d'una règla de la geometria variabla es tanben pro acordada amb las donadas geograficas. La mapa 4 dona la dispersion de las formas dels Atlasses regionals recampadas dins la basa Thesoc ont -*e* final per -*a* seguís una consonanta palatala.

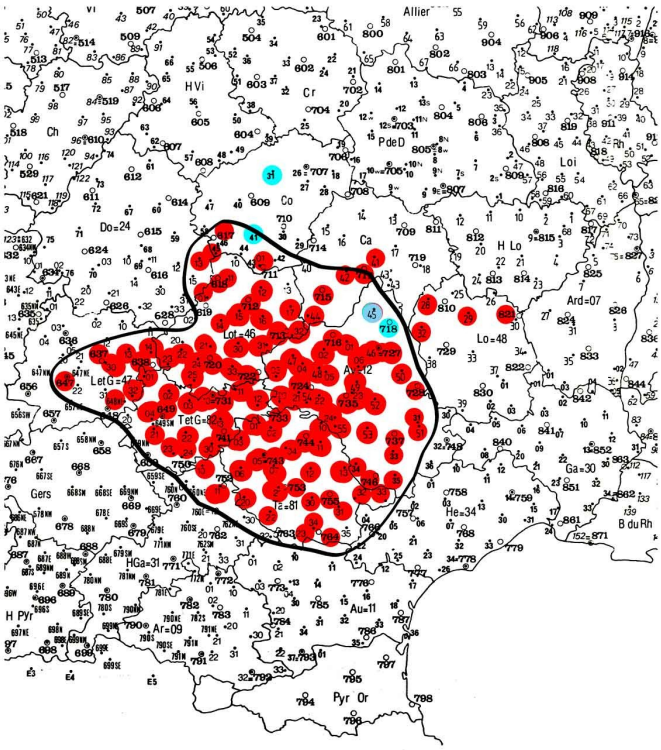

Tèmas en palatalas

abelha
aranha
balaja
calha
canilha,
cernalha "lézard"
conolha
dalha
graulha, granolha
manilha
montanha
muralha
pelalha, plumalha
pinha
sarralha
tinha

Mapa 4 –*a* finala atòna anteriorizada après **consonanta palatala** (segon THESOC)

Dins la mapa 4, representam las atestacions : un punt roge correspond a una forma en [e] per un o mantun mot de la lista, mas pas necessàriament per totes. La zòna es, coma ja dich, un pauc mai bèla cap al sud que la que permetiá d'identificar l'ALF (mapa 3), al nòrd es possible que la manca de donadas ALMC (non sasidas en totalitat encara) siá l'encausa que l'ALF presenta un domeni mai larg.

Ara podèm comparar amb la zòna d'atestacion de l'anteriorizacion après coronalas (mapa 5) :

tractament qu'en mai de las palatalas tocariá lo mots ont la coronala es precedida d'una vocala anteriora. Mas aquela ipotèsi esclaira pas, ben segur, ni *pibole* f. ni *mespole* f., ni quitament *platane* f.

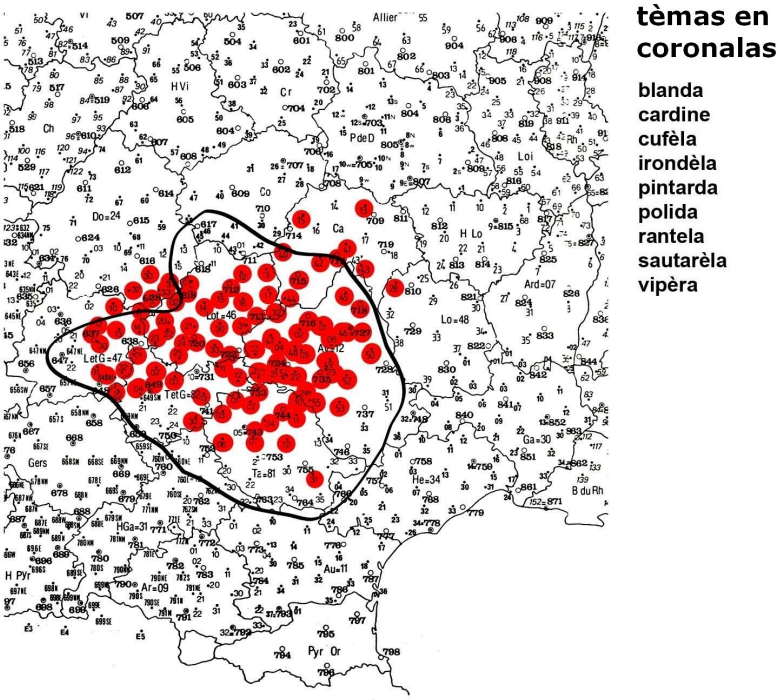

Mapa 5 –*a* finala atòna anteriorizada après **consonanta coronala**, en roge, e rapèl de l'airal d'anteriorizacion après palatala, trach negre (segon THESOC)

La zòna d'anteriorizacion après coronala es mai reducha, en particular s'espandís mens cap al sud. Aquò's compatible amb l'ipotèsi de doas variantas del procès de palatalizacion, una varianta mai « naturala », après palatala, que seriá tanben mai espandida (mapa 4), una variant après coronala, qu'auriá pas conegut qu'una mendre difusion.

Una classa de formas que s'amerita un comentari son las formas qu'ai caracterizadas coma alveopalatalas. Se sap qu'en occitan l'-*s* es lèumens apicopòstalveolara, puslèu que laminoalveolara coma en francés (cf. Maurand 1974, 95 per un parlar de Tarn ont [s] es mai justament notat [ɕ] en contrast amb l'africada unica d'aquel parlar qu'es ben [ʦ]). En pujant cap al nòrd, trobam de realizacions netament palatalas de l'-*s*. L'airal de las formas amb una [a] finala anteriorizada en [e] après « s », « ç » donat dins la mapa 6 es desplaçat cap al nòrd en comparason amb las mapas 4 e 5. Aquò suggerís que la palatalitat mai granda de -*s* a pogut favorizar l'anteriorizacon d'-*a* finala. Una dificultat es qu'es pas compatible amb un cambiament fonetic actiu après tota coronala (la pòstalveolara deuriá almens coïncidir amb las coronalas de la mapa 5 e non pas presentar mens de cases d'anteriorizacion vocalica). Lo tractament après pòstalveolora, se plaideja per lo tractament fonetic, plaideja ça que la puslèu per una analisi non fonetica dels radicals en coronala, coma suggerit en nòta 19, e malgrat las dificultats que lai son senhaladas.

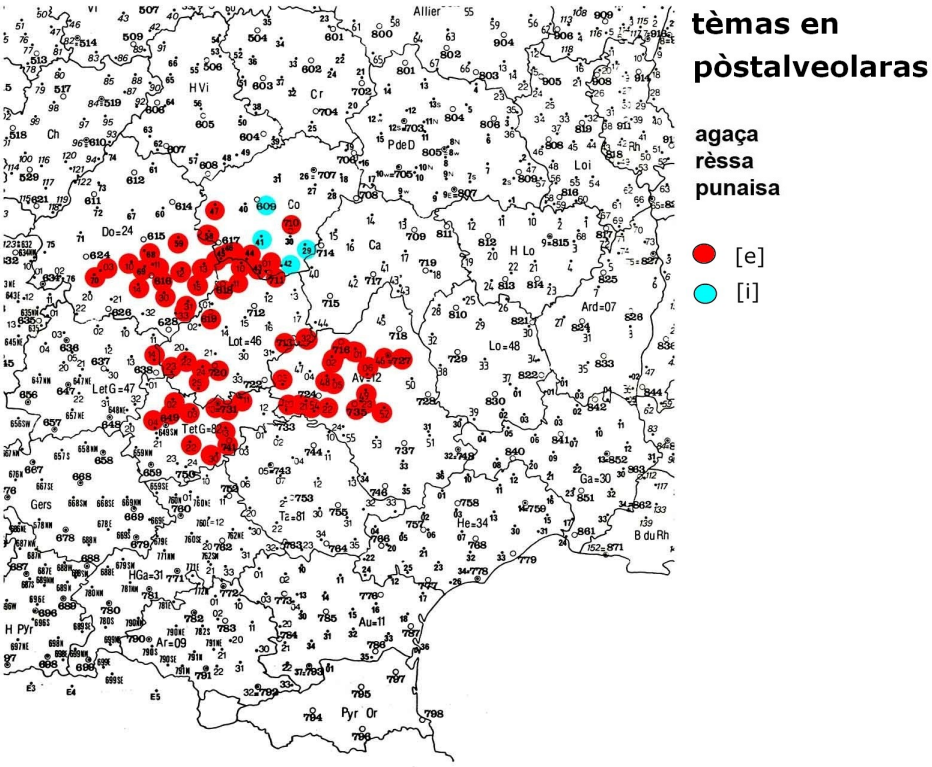

Mapa 6 –*a* finala atòna anteriorizada après consonanta pòstalveolara /s/, /z/ [ʂ] [ʐ] (segon lo THESOC)

Avèm senhalat d'entrada qu'un cèrt nombre de formas se pòdon pas explicar foneticament en tota ipotèsi. Avant de las discutir, volèm evocar un parelh de cases particulars que venon apiejar l'ipotèsi d'una basa fonetica al fenomèn.

4. Estudi de cases

En mai de la configuracion d'ensem del domeni ont se manifèsta l'anteriorizacion d'-*a* pòstonica, qualques formas particularas venon apiejar l'idèa que nos trobam plan en preséncia d'un fenomèn fonetic.

a. *Balaja*

La distribucion de [balˈadʒe] per *balaja* plaideja per lo condicionament fonetic de la finala. La forma *balaja* presenta pas [-e] (*balage*[18]) que dins un airal particular que s'inscriu dins la zòna ont lo fenomèn d'anteriorizacion d'-*a* es recurrent. Doncas, podèm pas explicar la palatalizacion de -*e* dins aquel mot per una varianta d'etim especific. Dins aqueste cas efectivament lo mot *balaja* se pòt restacar, coma lo francés *balai* (a.fr. *balain* « genèsta ») a una basa celtica, mas aquela pòt pas en occitan èsser exactament **balatno* coma se pausa a la font del francés *balai(n)* e del breton *balazn* → *balaen.* Auriam pogut supausar que *balage* n.f. foguèse la forma de basa, e *balaja* e *balag* respectivament de regularizacions metaplasticas. La distibucion geografica plaideja per l'-*a* etimologica e lo tractament fonetic.

[18] Desenant nòti tot còp ortograficament l'anteriorizacion vocalica. D'un punt de vista ortografic, lo fach que lo cambi siá lexicalizat justifica que se marque dins la notacion ortografica de las formas localas de l'occitan (mentre que seriá pas necessari de lo notar s'èra una realizacion foneticament condicionada). Una edicion de Besson (Bessou) o Molin (Mouly) en grafia classica que se prepausariá de notar exactament la lenga de l'autor escriuriá *calhe, iranhe, dalhe*… quand los autors usan d'aquelas formas.

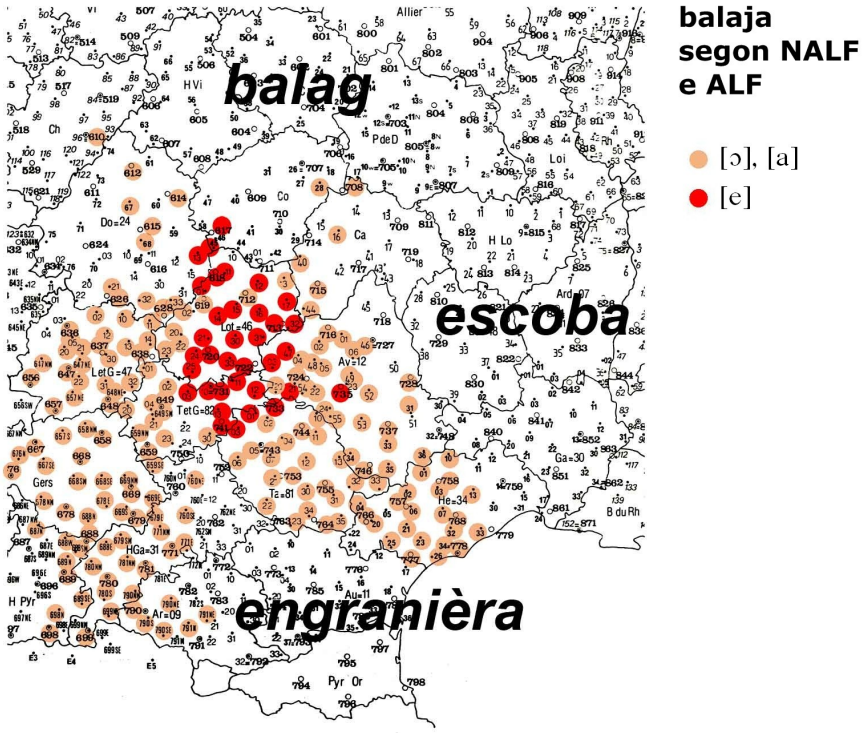

Mapa 7 *balaja*, *balage* (e mai *balag*, *escoba* e *engranièira*) (segon lo THESOC)

Un mot coma *rèssa* mena a una conclusion semblabla coma *balaja*. Lo tipe lexical *rèssa* a un airal mai espandit que la zòna estudiada e se tròban las formas *rèsse* unicament dins aquela zòna. Lo tipe *ressèga* consèrva generalament sa vocala finala mas presenta tot còp una *e* : *ressègue*. Una basa velara coma *ressègue* es a priori un contèxt ont lo un cambiament condicionat de [a] en [e] es exclús. Los qualques cases de *ressègue* pòdon sortir d'una interferéncia amb *rèsse* foneticament eissit de *rèssa* (vejatz tanben in fine per una ipotèsi especifica aplicada als noms d'espleches). Per que l'analogia siá estada possibla cal supausar, coma farem, una lexicalizacion de formas coma *rèsse*.

b. *Tranuga*

La distribucion de las formas en [-e] per del tipe *tranuga* plaideja mai fòrtament encara pel condicionament fonetic. Vesèm efectivament que las formas en [-e] existisson pas que dins la zòna que palataliza [g] en [ʤ] (çò es en nòrd-occitan). Dins la mapa 8 la linha blava marca l'isoglòssa *cabra / chabra* e se vei que totas las formas amb [e] sont dins la zòna que palataliza la velara. Trobam doncas de formas de tres tipes : al sud *tranuga* (mas pas **tranugue*) en fàcia de *tranuja, tranuge* al nòrd. Se lo passatge de *-a* a [e] èra aleatòri o fondat sus quicòm mai que la fonetica, una tala coïncidéncia seriá inexplicabla. D'un biais mens espectacular (perque pertòca mens de formas), d'autres mots an pas l'anteriorizacion vocalica que s'an tanben la palatalizacion consonantica : *pastenaga* e *pastenage*, mas **pastenague* n.f., *cambiga* (plan rar !) e *chambige* (mas pas de **cambigue*), *biraga* (per « embriaiga » Lolium) e *birage* (mas pas de *birague* ni d'*embriaigue*), *ortiga* e *otruge* (mas pas cap d'**ortigue*).

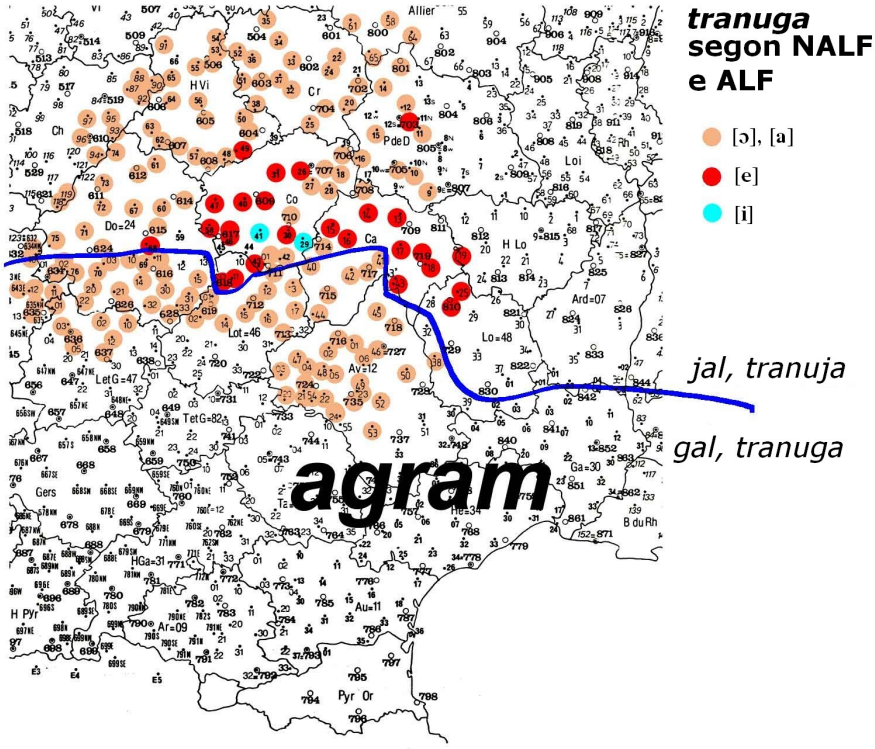

Mapa 8 **tranuga / tranuja, tranuge** (segon THESOC)

c. *Bolzas*

D'aquel mot Levy (DPF) dona pas que las formas *boljas, bolsas, bozas* (ó?), totas en *-a*. Après Vaissièr (Vayssier 1879, qu'el a *bóulzes, -os*), Alibèrt (DOF) dona una dobla forma *bolza~bolzes*, que poiriá daissar pensar a una alternància *-a*, *-e* ligada al nombre (sul modèl catalan que se tròba dins qualques parlars d'Aude e d'Arièja). En fach, lo mot tomba dins la familha dels mots ont *-a* s'es trobada anteriorizada. L'atestacion dins Vaissièr dona una localizacion roergassa confòrma a la localizacion del fenomèn.[19] Puslèu que BULGAS (forma gallica atestada en latin cf. Dottin 1920**,** 238) se pòt supausar, après Anglada, una forma *BULGIA dins aqueste cas (Vej. Anglada 1921, 181). Lo tractament en [z] o lo doble tractament, *bolza~bolja* de iòd en iat o de G seguit de vocala anteriora *(e, i)* se tròba dins d'autres mots : *LUMBEA → *lonja~lonza*, MULGERE → *mólzer~mólger*, VOLGERE → vólzer, FULGERE → *fólzer*, SURGERE → *sórzer*.[20]

5. Perqué la lei fonetica moriguèt ?

Avèm aduch d'arguments per una origina fonetica de las finalas en *-e*, mas sincronicament i a pas de procès d'anteriorizacion de *-a* finala ni de regularitat. Per aquò avèm parlat de « lei fossila ». S'agís doncas d'explicar l'extincion de la lei.

Lo procès general en occitan de velarizacion (e de labializacion) de l'*a* finala atòna presenta una explicacion.

[19] Alibèrt localiza « cevenòl » perque lo mot es tanben dins Sauvage : *boûlzës*. Pausa un problèma dins la mesura que Cevenas semblan pas regularament tocadas pel fenomèn que descrivèm. Sabi pas explicar lo fach. Sauvage dona pas lo genre dels mots occitans.

[20] Se pòt comparar amb lo tractament *onze* de UNDECIM a costat de *onge*.

A l'origina l'occitan possedís un fonèma /a/ eissit de /ă/ e /ā/ latins. Lo fonèma /a/ se realiza unifòrmament [a] en pretonica, tonica e pòstonica. Sabèm que dins lo temps de la redaccion de la *Leys d'Amors* (sègle XIV) l'a pòstonica èra ja diferenciada e qu'es dicha « semisonans » çò qu'es lèumens considerat coma un encaminament cap a la realizacion velara modèrna (per velarizacion [ɒ] o centralizacion [ə]). Notem ça que la que lo son que n'es question es ben identificat coma « a » pels gramaticians tolosans. Considerarem doncas que l'anteriorizacion condicionada de /a/ interven sus la basa d'una situacion anteriora ont /a/ possedís pas d'allofòns. Passam doncas de la situacion (6)a a la situacion (6)b :

(6) Anteriorizacion de /a/
a) / t e l a / [tˈela] ; / d a ʎ a / [dˈaʎa]
b) / t e l a / [tˈela] ; / d a ʎ a / [**dˈaʎe**]

(6)b es una situacion classica d'allofonia, amb la particularitat de provocar una neutralizacion de /a/ amb /e/ a la pòstonica. Supausarem dins aquel periòde que los adjectius del radical en palatala e del masculin en -*e* neutralizavan l'oposicion de genre : *guèrlhe, -a* / g ɛ r ʎ e / [gˈɛrʎe], / g ɛ r ʎ (e) + a / [gˈɛrʎe].[21] Supausarem qu'un vèrb del radical en palatala neutralizava una part de sas formas de subjontiu present e d'indicatiu present : *manja, (que) mange* / m a n ʤ a / [mˈanʤa], / m a n ʤ (a) + e / [mˈanʤe]. O supausam, e mai tot aquel foncionament siá absoludament inatestat a la nòstra coneissença.

Quand lo procès de velarizacion se desvolopèt e toquèt los airals qu'avián lo procès d'anteriorizacion que disèm, la resulta deguèt èsser coma en (7) :

(7) Anteriorizacion e labializacion de /a/
/ t e l a / **[tˈelɔ]** ; / d a ʎ a / [dˈaʎe]

Dins aquesta situacion, lo fonèma /a/ presenta en pòstonica una realizacion variabla sens cap d'allofòn transparent : [e] es una forma que pòt representar /e/ coma /a/, [ɔ] pòt pas representar que /a/ en pòstonica mas es identic o se sarra dels allofòns de /ɔ/ a la tonica. Podèm supausar que la preséncia d'una allofonia condicionada a costat de la realizacion dirècta (/a/ → [a], [e]) es geribla e aprenabla, qu'o es tanben la situacion ont un fonèma coneis una realizacion sistematicament alterada dins una posicion donada (/a/ → [ɔ]) mas que la dobla complexitat (/a/ → [ɔ] o [e]) constituís una empacha a l'aprendissatge e al foncionament del sistèma. S'es ben lo cas esperam doas resultas :

- eliminacion de la realizacion [e] quand lo fonèma /a/ es identificat (tipicament quand es un morfèma),
- lexicalizacion quand lo fonèma es pas indentificat dins la mesura que l'anteriorizacion es (èra) una neutralizacion.

Esperam doncas l'evolucion illustrada en (8)

(8) regressions de l'anteriorizacion de /a/
a) / t e l a / [tˈelɔ] ; / d a ʎ e / [dˈaʎe] ; / b ɛ l + a / [bˈɛlɔ] ; / r u ʤ + a / [rːˈuʤe]
b) / t e l a / [tˈelɔ] ; / **d a ʎ e** / [**dˈaʎe**] ; / b ɛ l + a / [bˈɛlɔ] ; / r u ʤ + a / [**rːˈuʤɔ**]

[21] Mercé plan a Joan Fulhet que m'a provesit aqueste exemple, e qualques autres del meteis biais, en insistissent sus la question dels adjectius o dels vèrbs.

En (8) pausam que de (8)a a (8)b lo procèssus d'anteriorizacion se pèrd. Dins *roj-a*, adjectiu feminin, la marca de femenin /a/, analisada coma tala, se realiza coma dins los autres adjectius, segon lo procèssus general de velariazacion (poiriam pausar la meteissa causa en morfologia verbala). Al revenge, dins lo nom, admetèm que la forma [d'aʎe] fonetica se consèrva, mas qu'es desenant analisada coma sortida de / d a ʎ e / subjacent (amb *-e* integrada al tèma).

6. Femenin : morfologia e semantica

Aquesta analisi fa nàisser doas objeccions : que prevei tròp o pas pro de formas lexicalizadas en *-e*.

Ne prevei tròp dins lo sens que fa esperar mecanicament que totes los noms ont *-a* estat palatalizadas aurián degut lexicalizar la forma en [e], mentre qu'avèm pas **palhe* ni **vergonhe*. S'agissèm de lexic considerarem que la pression globala de la lenga ont aqueles mots èran en /a/ [ɔ] a alinhat los parlars qu'avián anteriorizada l'[a].

L'objeccion invèrsa es qu'auriam degut esperar una regression generala del fenomèn coma consequéncia de l'estatut morfologic de la vocala *-a* finala dins los noms. Dins lo femenin, se supausa correntament, e mai se l'analisi es istoricament fondada, que *tela* o *dalha* clauson coma los adjectius femenins *bèla, roja* un morfèma de femenin : / t e l + a / [t'elɔ] ; / d a ʎ + a / [d'aʎe].

L'analisi de *dalha* o de *tela* coma la combinason d'un radical (*dalh-*, *tel-*) e d'un morfèma de femenin es classica. A son biais, abans lo passatge qu'avèm citat mai naut e ont relevava « dins los parlars septentrionals » l'existéncia de noms feninins ont *-e* respondiá a l'*-a* dels autres parlars, Alibèrt defendiá una analisi d'aquela mena. Escriviá :

« Los noms en *-a* son sentits coma femenins, mentre que los noms en *-e*, *-i* e de finala consonantica son sentits coma masculins. Aquò explica consí los noms occitans sèrvan pus fidèlament que lo francés lo genre originari. Aqueste es expausat a de confusions degudas a l'identitat de desinéncia en *-e* dels masculins e dels femenins : MUSCULUM (m.) → (oc.) *muscle* (m.), fr. *moule* (f.), ARMARIUM → *armari* (m.), *armoire* (f.), HĔDĔRAM (f.) *èdra* (f.), *lierre* (m.) » (Alibèrt 1976, 45).

Dire qu'aqueles noms « son sentits coma femenins » val a dire que clauson una marca o un morfèma de femenin. La tèsi qu'un mot coma *dalha*, *tela* o *èdra* s'analisa coma *dalh-a*$_f$, *tel-a*$_f$, *èdr-a*$_f$ a d'implicacion sus la natura del genre gramatical. Especificament supausa que la marca de femenin es fondamentalament arbitrària e per aquò d'aitan mai ligada a una marca morfologica.

Lo non-retorn d'una forma coma *dalhe* o *aranhe* a *dalha* e *aranha*, quand l'anteriorizacion vocalica quitèt d'èsser activa, suggerís que la lenga favoriza pas particularament o pas activament la preséncia d'un morfèma explicit de femenin dins un nom femenin. Autrament dich de formas coma (9)a son pas mai marcadas que de formas coma (9b)

(9) Femenins en *-e* a e sens *-a*
a) *paret* f., *nuèch* f., *maire* f., *lèbre* f., *piuse* f.,
b) *muralh-a* f., *lun-a* f., *femn-a*, *mandr-a* f., *nièir-a* f.

Autrament dich encara, las doas formulas lexicalas seguentas son equivalentas en tèrmes de marca :

(10) Femenins en -*e* a e sens -*a*
a) (estat lexical) n-y-ɛ-ʧ- **N-*fem.*** → (estat realizat) [nɥˈɛʧ]$_{Nf}$
b) (estat lexical) a-***fem.*** [l-y-n-**N**] → (estat realizat) [[lyn]$_{N}$ ɔ]$_{(N)f}$

Dins un cas (10)a lo nom femenin *nuèch* es obtengut dirèctament per realizacion d'un element lexical. Dins lo segond cas lo nom femenin *luna* resulta de la realizacion de dos morfèmas. Ça que la, la combinason morfemica dins lo segond cas a pas res de liure. L'avantatge de l'analisabilitat (que desarbitrariza una part del contengut fonic) es balançat per l'arbitrari de la seleccion entre morfèmas.

An aquel punt es util de pausar la question del contengut del morfèma femenin. La doctrina correnta es que lo morfèma de femenin a un contengut variable segon la classa de mots amb aquela que se combina. Reven a pausar dos morfèmas de femenin : d'un costat un mèr classificador, sens contengut semantic substancial, que selecciona de lexèmas inanimats (del referent non sexuat) e d'autre costat un morfèma cargat d'un sèma [+sèx fem] que se religa pas qu'als inanimats.

Es còp sec evident que la distinccion aital explicitada de dos morfèmas de femenin omofòns es pas satisfasenta. Fasèm l'ipotèsi puslèu d'un trach [femenin] que presenta sempre lo sèma [+sèx fem], simplament aquel trach semantic se tròba inibit per l'abséncia dins la basa d'un trach [+animat].[22] L'interès d'aquest apròchi (que pausa que lo femenin gramatical es totjorn « en poténcia » sexuat) es qu'explica ben perqué tre qu'un inanimat se tròba animat, lo genre gramatical es interpretat sexualament. *La libertat* o *la luna*, tre que venon de personatges son de femnas, e se sap la dificultat, relevada per Emmanuel Le Roy Ladurie, que i aguèt a far del *Tod* germanic (masc.) una curiosa « mòrt pairin » romanica o, finalament, una simpla mameta-mairina, transposicion naturala de la mòrt dins lo *Joan l'An Pres* de l'abat Fabre (Le Roy Ladurie 1980).

Se tornam ara amb aquesta analisi als noms femenins que consèrvan una -*e* lexicalizada eissida d'una anteriorizacion fonetica, podèm donar un sens a la preséncia dins l'inventari d'un nombre bèl de noms d'animals. Aquí ne la lista :

(11) Bestiari
abelha, agaça, aparra, aranha, arna, aronda, arondèla, beròla,[23] blanda, boirèla, bondina, bresaga (*bresada*), cadèla, canilha, cardina, cardonilha, catla (*calha*), cernalha, cigala, colòbra, dinda, engraulha, engrisòla, escrabissa, faïna, fulhòla, gaidèla, gralha (*(a)graulha*, *granalha*), granolha (*graulha*), grausòla, griva, lagramusa, langasta, lauraira, lengasta, limauca (*limauja*), mageda (*madeja*), martra, merièja, mesenga, milagassa, mostèla, mula, pastorèla, pata, pepuda, pintarda (*pintada, pintarra*), polida, punaisa (*punaija*), pupa, rana, rantela, ratapena, revejarga, sautarèla, sièja, talpa, tartana, telaranha, tendilha, tenha, terena, tora, torda, trida, upega, vèspa, vipèra.

Es remarcable que son de noms d'animals que designan indistintament lo mascle et la femèla. Tot se passa coma se la designacion d'un animat que fa pas referéncia al sèxe èra

[22] Pausar l'inibicion del trach en l'abséncia d'animacion evita de supausar d'interpretacions semanticas azardosas coma las que resultan de la « sexuisemblança » de Damourette et Pichon (Damourette & Pichon 1911-1927, 354 ssq).
[23] 'mostèla'

preferiblament sens marca morfologica del genre.[24] Dins aquesta logica *la lèbre* representa una forma mens marcada que *la mesenga*. Çò qu'a l'interès d'explicar en passant la remarcabla resisténcia al metaplasma del mot *lèbre* (qu'es pas enluòc **lèbra*, levat benlèu al limit de la zòna de confusion en [ə] de /a/ e /e/ pòsttonics). Dins la zòna que nos ocupa, lo caractèr non marcat de la configuracion *la Xe*$_{[-animat]}$ auriá tancat la regression de [-e] a l'-*a* finala, e mai produch d'extensions analogicas d'un tipe pro frequent per formar desenant un modèl. Aital s'explicarián las formas *grive, pupe, revejargue, talpe, upegue, vèspe*, que fan legitimament desesperar que cap de solucion fonetica se pòsca trobar per elas.

Demòra de prepausar una analisi que pause coma non marcadas las formas femeninas en -*e*. Me sembla que l'obtenèm amb las ipotèsis seguentas :

(12) Genre
Lo morfèma de femenin -*a* pòrta sempre un sèma [+femenin] sexualament interpretable, lo sèma [+femenin] s'interprèta pas qu'en preséncia d'un sèma [+animat].

Se l'ipotèsi avançada en (12) es corrècta, un mot non animat que pòrta una marca de femenin, -*a*, es puslèu mens marcat dins lo sens que la preséncia del morfèma rend lo genre del mot predictible e que lo caractèr inanimat del mot empacha l'expression del sèma [+femenin].[25] L'analisi avançada explica plan naturalement que tre que lo sèma [+animat] es apondut per una operacion retorica de personificacion, lo genre sexual ven *ipso facto* pertinent : pro que s'anime *la luna* ven femna.

Per un mot animat, la situacion non marcada es que l'-*a* de femenin marque lo sèxe, sul modèl *cat, cata, tigre, tigra, piòt, piòta, auc, auca* e mai *can, canha, gal, galina, chaval, cavala~èga, aret, feda* que son confòrmes al principi d'interpretacion sexuada de la finala -*a* e mai se lo radical presenta un supletisme mai o mens complèxe.[26] I a pas mens d'animats que los faires umans ordinaris menan pas utilament a los destriar sexualament, mas que lo partatge categorial impausa de far femenins o non femenins. Se son femenins en -*a*, cal especificament inibir la valor sexuada que pòrta lo morfèma, çò que podèm realizar siá en pausant que l'-*a* d'aqueles mots es finala del radical e pas morfèma (la marca se manifèsta per la non-analisi[27]), siá en pausant que lo mot pòrta una especificacion positiva d'asexuacion.

---

[24] Sens parlar des cases coma *limauca* ont lo referent es ermafrodit.

[25] Liliana Jagueneau a estudiat los noms deverbals de l'occitan (Jagueneau 1995). Son de mots inanimats e presentan una reparticion a pauc près equitabla entre lo masculin e lo femenin. Los masculins son a pena mai nombroses. I a ça que la una coïncidéncia sistematica dins aqueles mots entre lo genre femenin e la preséncia d'una -*a* finala. La preséncia de -*a* assegura sens còst semantic lo genre dels deverbals (jos resèrva de la realizacion d'aquela -*a* en [ɔ], que podèm pas assegurar en l'estudi de Liliane Jagueneau essent fondada sus las formas ortograficas del diccionari d'Alibèrt).

[26] Utz Maas considèra que l'oposicion lexicala es normala pels animals que sa sexuacion impòrta dins la practica de produccion agricòla : aital *aret* vs *feda*, *pòrc* (e *vèrre*) vs *truèja* etc. Per aquel autor es la recerca d'una oposicion lexicala qu'a fach adoptar en occitan *chaval* o *chivau* en oposicion a un femenin *cavala*, o *chin* en *fàcia* de *canha*… (Maas 1968). I a doncas tres classas : la classa ont la caracterizacion sexuala es importanta e que la marca lexicalament (animals adultes abalits : *ase, sauma*, parentat pròcha : *oncle, tanta*), la classa ont la caracterizacion sexuala es notada e exprimida morfologicament (animals abalits joves : *vedèl, vedèla*, parentat mens vesina : *cosin, cosina*), la classa dels èssers sexuats que sa sexuacion es pas linguisticament exprimida (*l'agaça, la lèbre*). Es per la darrièira classa que supausam que l'absénsia de marca morfologica se pòt trobar formar lo cas non marcat.

[27] Ai sonat endacòm mai « efièch Montpelhièr » la tendéncia dels apreneires a analisar maximalament los enonciats (Sauzet 98). Los dròlles analisan al prètz de dever aprene tot còp que son anats tròp luènh e que « Montpelhièr » es pas « mon Pelhièr ». La tendéncia a maximizar l'analisi es probablament una condicion de l'aprendissatge. Un dròlle que fariá de longa l'ipotèsi de l'inanalisabilitat es probable qu'aprendriá pas a parlar.

La question se pausa pasmens de saber perqué lo genre femenin, marcat o non pel morfèma *-a* pausariá pas, en tota ipotèsi, lo meteis problèma, per *lèbre* coma per *mesenga*. Podèm prepausar de considerar que l'associacion del genre femenin (en mantenent l'intrepretacion sexuada coma non marcada) a un morfèma que pòrta tanben intrisècament un sèma d'inanimacion (o que los autres traches implican aquel sèma) es una situacon establa, digam d'inibicion regulara e sistematica de la sexuacion del genre. Es lo cas dins los radicals femenins inanalisables coma *la nuèch* o *la sèrp*. Es lo cas dins los sufixes femenins non sexuats, mas especificament inanimats en tant qu'abstraches coma *-(i)tat* (*libertat*, *vertat*, *egalitat*), *-or* (*prusor*, *crancor*, *dolor*), *-ason* (*conjugason*, *dalhason*…).[28] Lo morfèma *-a* pòrta un sèma sexuat actiu en tant que pòrta la sola valor de femenin (o l'invèrs). Dins lo cas dels animats asexuats (linguiticament), cal doncas que lo radical compense sa combinason amb lo morfèma de femenin per un trach d'asexucacion que lo neutralize. Es çò que lo mot *lèbre* o *piuse* evitan en occitan general. E es çò qu'un accident fonetic a permés en roergàs, carcinòl o albigés a qualques autres mots d'evitar (en avent *agace*, *iranhe* etc. per *agaça*, *iranha*…). Es e mai la situacion que suggerissèm qu'aqueles parlars auràn espandida a d'autres mots coma *talpe* e *vèspe* per *talpa* e *vèspa*.

(13) Recapitulacion del procès prepausat

- **fasa 1** unicament /a/ → [a] (transparéncia)
sopa [sˈupa] talpa [tˈalpa] dalha [dˈaʎa] aranha [aɾˈaɲa] filha [fˈiʎa]

- **fasa 2** /a/ →[a] / [e] (palatalizacion après palatalas, e evt coronalas)
sopa [sˈupa] talpa [tˈalpa] **dalha [dˈaʎe]** **aranha [aɾˈaɲe]** **filha [fˈiʎe]**

- **fasa 3** /a/ → [e] / [ɔ] (velarizacion e labializacion de /a/ pòstonica)[29]
sopa [sˈupɔ] **talpa [tˈalpɔ]** dalha [dˈaʎe] aranha [aɾˈaɲe] filha [fˈiʎe]

- **fasa 4** /a/ →[ɔ] / /e/ → [e] pèrdia de la palatalizacion activa, regression o lexicalizacion
sopa [sˈupɔ] talpa [tˈalpɔ] **dalhe** [dˈaʎe] **aranhe** [aɾˈaɲe] **filha [fˈiʎɔ]**

- **fasa 5** /a/ →[ɔ] / /e/ → [e] extension analogica
sopa [sˈupɔ] **talpe [tˈalpe]** dalhe [dˈaʎe] aranhe [aɾˈaɲe] filha [fˈiʎɔ]

5. Residús

Podèm per acabar agachar los residús, los mots femenins en *-a* finala etimologica passats en *-e*, sens que s'explique foneticament (*dalhe*, *agace*, *iranhe*), ni analogicament (*talpe, upegue*). Aqueles mots son los seguents, classats per frequéncia descreissenta dins la basa THESOC :

(14) Formas problematicas

a. 29 atestacions dins lo THESOC : *feme*
b. 9 atestacions dins lo THESOC : *carbe*
c. 6 atestacions dins lo THESOC : *ressègue*
d. 2 atestacions dins lo THESOC : *corbe*, *lame*, *plume*, *seringue*, *trompe*

[28] L'estabilitat e la productivitat de sufixes de derivacion femenins (ont lo contengut semantic del morfèma elimina d'avança tota velleïtat d'expression del sèma femenin, prepausa una clau per los noms en *-èle* f., que son per qualques uns de formacion necessàriament recenta (*caucèla, ficèle, bretèles*). Supausarem que *-èle*, resultat de l'anteriorizacion regulara de *-èla*, es estat fixat coma sufixe femenin, d'una valor generala que sabi pas establir, mas que designa clarament de referents inanimats.
[29] La palatalizacion alèuja (*bleeds*) la labiovelarizacion.

e. 1 atestacion dins lo THESOC : *arnique, birague (= embriaiga), bochinga, rega, cauciga, doga, embonigue, farga, liarga, ortiga, palharga, persega, petega, piula, rama, talenga, vessiga.*

D'aquelas formas notam de lanç que la màger part son d'apaxes o quasi. Las tres formas melhor atestadas e que fan mai problèma son *ressèga* (çò es *ressègue* f. sièis atestacions), *carba* (*carbe* f., nòu atestacions) e *feme* f. (29 atestacions).

Per *carba* confessi de poder pas ensenhar d'autre camin d'explicacion que l'escuritat de l'etimologia que permet pas d'èsser segur de la preséncia originala d'una -*a* finala. Per *ressègue* i a pas gaire mai, levat l'existéncia d'un masculin *ressègue*. Eventualament nos trobam en preséncia d'una extension del principi de l'inibicion de trach qu'avèm notat ja. Es pas question per un esplech de parlar de sexuacion. Sabèm totun que l'occitan forma regularament de parelhs femenin / masculin de noms d'espleches o d'aisinas ont la forma masculina designa un esplech mai pichòt et lo femenin un esplech mai grand (*cotèl, cotèla, pairòl, pairòla*…). Se de qualque biais lo morfèma -*a* de femenin pòrta tanben un sèma [grand] (que sa relacion amb l'interpretacion sexuada del genre e la pejoracion demanda d'èsser esclairada, çò qu'entrepreni pas aicí), la conservacion de la vocala mutada dins *dalhe* (per *dalha*) e son introduccion dins *ressègue* (per *ressèga*) se poiriá explicar per l'avantatge de dispausar d'una forma ont es pas necessari de neutralizar especificament la valor augmentativa(-pejorativa) del morfèma -*a* (aplicat a un inanimat nom d'esplech).[30]

6. Feme

La forma *feme* justifica un desvolopament especific. Podèm, dins aqueste cas, supausar un tractament fonetic regular. La forma *feme* es atestada ja dins lo DPF coma adj. e coma nom. Lo mot es present a costat de *femna* < de FEMINA. Deu doncas procedir d'un autre etim. Supausarem una forma atematica *FEMEN, FEMINIS que son acusatiu *FEMĬNEM dona regularament *feme(n)* en occitan, coma HOMĬNEM dona *òme(n)*. Una forma atematica FEMEN presentariá un nom d'agent atematic en -*men* (sus FĒ- < √DHE- 'atessar', sufixe que se tròba dins lo grèc ποι-μην 'pastre', vej. Chantraine 1933, 174 e possiblament en latin dins *flamen, flaminis*), 'atessairitz' doncas que conven melhor al sens de « femna, feme, femèla » que 'atessada' (FĒMINA, interpretat ça que la coma un participi mejan e non pas passiu). Una eventuala forma *FEMEN, -INIS, isolada coma tipe animat, a pogut en latin èsser substituida per FĒMINA, -AE, dins la lenga literària, mas contunhar de viure dins l'usatge popular. Eventualament, se poiriá pausar parièr un atematic *LAMEN, LAMINIS darrièr *lame* per *lama*. Lo mot, ça que la, es pas atestat qu'en un sol luòc (a Còrdas ALLOc 81-02) amb doas accepcions diferentas. Poiriá relevar de la problematica ja evocada dels noms d'espleches e d'instruments.

Lo FEW cita la forma *feme* (FEW III s.v. femina, p.450-2). Pausa que las formas *feme* (n.m. çò dison après Levy[31] e adj.) son sortidas de *FĒMĬNUS, -A adj. format segon FĒMĬNA e qu'es atestat dins lo portugués *fêmeo* « feme, femenèl », lo romanés *famen* « crestat », l'andalós *hembro* « gojat, drollàs ». Una forma *FEMINUS, -A explica mal ça que la l'occitan *feme* n. e adj. epicèn. Una forma FEMINUS,-A auriá donat foneticament un adjectiu eteroclitic *feme(n), femna*

[30] Utz Maas cita per Coson en Carcin ('Couzou' Òut) un parelh de formas *lo margue, la margue* sens diferenciacion semantica (los dos mots designan lo 'margue de la dalha') (Maas 1969, 158). Basalgas per aquel mot atèsta pas que *lo margue* (atèsta ça que la forma la *dalhe*, amb la doas accepcions de 'dalha' e de 'lama de la dalha') (Bazalgues 1968, 155). Las primièiras observacions suls parelhs de noms masculin-femenin sens referéncia sexuadas remontan a Anglada 1902 que cita *gorg, gorga, desc, desca*…

[31] Lo genre masc. (estonant) del nom que designa *la feme, la femèla* es inferit per Levy d'exemples dels *Auzels caçadors* de Deudé de Pradas ont clarament s'agís d'un emplec elliptic ont *li feme* (R), *los femes* es per 'aucèl feme' (« E de totz auzels cassadors Te hom *los femes* per meillors » *Auz.cas.* 6.8 (LSW. p. 431 s.v. Feme).

coma TEPIDUS, -A dona *tebe, tébesa*. Se sap que los eteroclitics son regularizats e que *tèbe, tèbesa* se resòlv en *tèbe* → *tèbi, tèbia* o *tebés, tebesa* (amb avançament de l'accent). Se vei mal un procès de regularizacion crear un epicèn mentre que la lenga tendiá a los eliminar (cf. *doç, doça*).

Lo gascon presenta de formas interessantas que son dins lo DBAM de Lespy e Raymond : *hemi* « la femme, les femmes », *himi* « femelle » (*hemi* en cò de Lacontre autor de Lavedan, *himi* dins los salmes d'A. de Saleta), mai una forma *femie*. Dins lo DBGM, Palay el dona *hemi*, *hémie*. La forma del DBAM s'explica perfièchament per un etim *FEMINEM se tenèm compte del biais que la casuda d'*n* intervocalic a pogut interagir amb la sincòpa e la pèrdia de la vocalas finalas non bassas en gascon. Prepausi l'esquèma seguent :

(15) Cronologia relativa gascona
sincòpa : ˈvCvCa# → ˈvCCa# (FEMINA → *femna*, *hemna*)
casuda d'-*n*- intervocalica : (ASINU → azeno → ˈazeo)
casuda de las vocalas finalas non bassas (PRATU → prado → prad → *prat*)

L'òrdre dels dos darrièrs fenomèns seriá pròpri al gascon occidental. Lo gascon orental auriá l'òrdre invèrs que fa que l'-*n* d'ASINUM o HOMINEN es pas tractat coma intervocalic, mas tomba après apocòpa de la vocala finala. Dins lo gascon oriental, ASINUM e HOMINEM donan *ase(n)* e *òme(n)* coma en occitan general.

En gascon occidental al contrari trobam de formas *aso* e *òmi*. La vocala finala d'aquelas formas se pòt explicar coma l'abotiment d'un diftong pòstonic. Supausi l'evolucion :

(16) Gascon *aso* e *òmi*

	asĭnu	hŏmĭnem	pratu
	ˈazeno	ˈɔmene	pɾˈado
n→ ø	ˈazeo	ˈɔmee	pɾˈado
v[-bas] #→ Ø	ˈ**azew**	ˈ**ɔmej**	pɾˈad
reduccion	ˈazu	ˈɔmi	pɾˈad
	aso	*òmi*	*prat*

Una apiejament a aquesta analisi es l'existéncia de parlars gascons ont lo parelh ASINUS, ASINA es vengut *aso, aina* (ALG mapas 396-399, punt 675O, 683, 683E, 683N, 684, 690 citat per Maas 68, p.106). Al femenin la sincòpa mai aboriva a prevengut la casuda d'-*n* inrtervocalic. Lo parelh de formas aurà evoluit per las estapas : [ˈazeno], [ˈazena] ➔ [ˈazeno], [ˈazna][32] ➔ [ˈazeo], [ˈajna] ➔ [ˈazew], [ˈajna] ➔ [ˈazu], [ˈajnə].[33]

Pausi doncas que la casuda d'*n* intervocalica dins de formas coma ASINUM e HOMINEM mena a formar un diftong pòstonic que resistís a la casuda de las vocalas finalas (a la diferéncia de las vocalas simplas finalas non bassas). Segondàriament lo diftong pòstonic se simplifica e dona [u], [i] pòstonic. Aquel esquèma evolutiu permet d'explicar un bon nombre de formas gasconas en -*o* e en -*i*:

[32] Es pasmens delicat d'explicar perqué doas vocalas feblas se mantenguèron pro longtemps per que l'-*n*- intervocalica tombèsse, mentre qu'una vocala febla isolada tombèt. Demanda un modèl de la fonologia de las vocalas feblas, que se pòt modelizar sul modèl de la fonologias dels ièrs eslaus, çò qu'entreprenèm pas aicí ara.
[33] La forma *aino* del Medoc occidenal e del nòrd de las Landas supausa una refection analogica *aso, aina* → *aino, aina*. Dins aquel cas lo parlar aurà pas triat los ases dins los noms d'animals que demandan una oposicion lexicala del mascle e de la feme.

(17) Gascon -INUM → -o, -INEM → -i (exemples)

a. -INU(M) → -o[34]
   i. *aso* < ASINU
   ii. *casso* < CASSANU Ronjat §137 p.243
   iii. *hrèisho* < FRAXINU
   iv. *rafo* « ravanèl » (DBGM), *arrafo* « rabeta » (DBGM) « ravanèl » (DFO) < RAPHANU
   v. *carpo* < CARPINU (DBGM a costat de *carpe*) (Ronjat §137 p.244 ont se cita pas la forma *carpo*)
   vi. *sarço* n.m. « pichòt paquet » e en particular « pichòt sac per la farina » a Arrens (Paret 1933) ; etim. < *SARCINUM (cf. SARCINA)

b. -INE(M) → -i[35]
   i. *òmi* < HOMINE
   ii. *nòmi, nomi* < *NOMINEM (a costat de *nom*)
   iii. *ordi, òrdi* (a costat de òrde) < ŏRDINE Ronjat §137 p.244 (L& R)
   iv. *vèrmi* < VERMINEM
   v. *gèrmi* (DBGM) < *GERMIINE(M) « grelh »
   vi. *lèni, lendi* (en bearnés, Ronjat §137 p.245, DBGM, DBAM) < LENDINEM « lende »
   vii. *pienti, penti* (Lespy & Raymond) < PECTINEM
   viii. *vimi* (*bími* DBGM) < *VIMINEM … per VIMEN, VIMINIS n.
   ix. *termi* (DBAM, DBGM, pas de **tèrmo*) < *TERMINEM (lat. TERMEN, -INIS n. e TERMINUS, cf. it. *termine*…)
   x. *hami* < *FAMINEM (Ronjat §138 p.246)
   xi. *-umi* < *-UMINEM (*huelhumi*…) (Ronjat §138 p.246)

Supausam qualques formas refachas (nèutres passats masculins o femenin). Podèm tanben supausar qualques escambis entre la finala atematica e la tematica :

(18) Gascon -INUM → -o e -INEM → -i (confusions)

a. -INU(M) → -o per -INE(M) → -i
b. *vimo* n.m. de *VIMINUM (puslèu que *VIMINEM … per VIMEN, VIMINIS, cf. *vimi*)
c. *pinto*, *pintoar* < *PECTINUM (dins Blader) per « penche, penchenar »… (L&R solament *pienti*, *pientar* e *penti*, *pentiar* < PECTINEM) (DBGM dona *pinto*, *piento*, *pintoar* a costat de *pienti*, *penti*… e *pinto* al sens de « consòuda plt.)

La forma *hemi*[36] s'explica naturalament coma l'evolucion regulara en gascon de *FEMINEM, e lo parallèl es total desenant entre gascon *òmi, hemi* e l'occitan central *òme, feme*. Explica dirèctament las formas epicènas del DBAM. La forma *femi, fémia* del DBGM, la cal supausar sortida d'una regularizacion e del procès general de reduccion dels epicèns en occitan.

* * *

[34] Zauner 1899 explica los mots gascons en *-o* coma de sufixats en *-ulum*.

[35] Aital dins lo sol parlar de Varètja trobam las formas : *vèrmi* [bˈɛrmi], *hami* [hˈami], *tèrmi* [tˈɛrmi], *ordi* [ˈurði], mas *ome* [ˈume] (Massourre 2003, 84-85) (ai transpausat en grafia comuna modèrna las notacions ortograficas de Joan Lois Massourre).

[36] Dins *himi* cal supausar un procès d'apofonia qu'es dificil de ne dire la regularitat. L'*f* inicial de *fémia* suggerís un forma mièja sabenta, levat que siá purament grafica cal supausar una forma analogica anciana : se l'adjectivizacion es intervenguda a l'estadi féme(n)e < *FEMĪNEM se será format un femenin *fémea* e *fémei*, *fémea* aurà donat *femi, femia*.

Una part centrala del domeni occitan a conegut lo desvolopament d'una lei fonetica (palatalizacion de -*a* atòn final) de meteissa natura que la lei que contribuiguèt a formar lo francoprovençal. Supausi qu'aquela lei desapareguèt coma lei quand apareguèt una autra lei largament difusada en occitan, la labializacion. Aquesta labializacion es una innovacion comuna (pas generalizada ça que la), que d'esper ela marca la coeréncia del domeni linguistic occitan. Mas la pèrdia d'una lei (la palatalizacion) e lo retorn al foncionament comun es benlèu tanben indici de coeréncia, coma o son globalament las non-evolucions qu'opausan sovent l'occitan al francés (tipicament abséncia de divèrsas diftongasons o de la subrevolucion de las consonantas intervocalicas).

* * *

Annèxe 1 : guit,-a n. **o guite** n.f.

Uèi es coneguda en occitan central una forma *guit, guita* amb oposicion de sèxe gramaticalement marcada. Es natural s'agissent d'un animal domèrgue correntament abalit. Trobam pr'aquò en cò de Claude Odde de Triors la remarca seguenta :

« *de Guitte* : 'guitte' *apud Tholosates, epicoeni est generis*, en tant que l'on prend ce mot, *apud eosdem*, tant pour le masle que pour la femelle, pour ce qu'il est malaisé de cognoistre le sexe de cet animal, si vous ne lui regardez sous la queue, & bien que vous regardez encore avez-vous beaucoup d'affaire à le cognoistre si vous ne chaussez bien voz lunettes de prez, & ce pour deux raisons : la première, pource qu'il est fort dangereux du derrière, si l'on le regarde de trop pres ; la seconde à cause de la grande quantité de bourre qu'il y a en ce lieu la. » Claude Odde de Triors *Joyeuses recherches de la langue tolosaine* (Noulet 1892, 58).

Jean Baptiste Noulet, corregís la forma *Guitte* del tèxt, en *Guitto*, e apond qu'Odde de Triors s'engana en evocant l'epicenèsi de *guitte*, e que dins la lenga de Tolosa s'opausan clarament *guit* n.m. e *guita* n.f.. Mas la situacion èra benlèu diferenta al sègle XVI (en relacion amb una evolucion parallèla eventuala de l'estatut economic de l'animal (desvolopament de son abaliment) que uèi es *guit, guita* n. e qu'èra benlèu *guite* n.f. (coma *lèbre* etc.) dins un usatge anterior.

Annèxe 2 : Poig de l'Acgulhe = Pòg de l'Agulha (*Puèg de l'Agulha*)

Dins l'analisi que prepausam, supausam a l'origina de las formas non etimologicas en -*e* un fenomèn ancian de palatalizacion fonetica. Lo fenomèn deu èsser ancian per èsser anterior a la labializacion que podèm supausar qu'interven al sègle XVI al mai tard (Ronjat la vei aparéisser al sègle XIV, Ronjat 1930, 211 § 119). Las formas discutidas son pas ça que la que recentament atestadas (amb la resèrva del reexamen dels tèxtes de l'epòca modèrna (e mai medievala ça que la) ont l'emplec de -*e* per « -o » (o -*a*) esperat a pogut passar per error o influéncia grafica francesa. Ai pas en man qu'una forma que ven apiejar l'ipotèsi d'un cambi fonetic ancian. Es pas mens interessanta. Dins una carta carcinòla de 1120 se tròba lo topinim « Poig de l'Acguile » (Brunel 1926, 23,2). Brunel interprèta *Pòg de l'Aguilent*, amb *aguilent* = 'agolencièr, garrabièr' (cf. TdF : *aguilent*). Grafström (représ dins lo DOM 5 s.v. *aguilen*) considèra l'interpretacion coma problematica dins una carta que ça que la, dins d'autres mots, consèrva lo grop -*nt* final (Grafström 1958, 118 §43 nòta 4). Podèm supausar que lo « Poig de l'Acguile » es en fach un *Pòg de l'Agulha*, mens poetic que l'ipotèsi de Clovis Brunèl, mas

toponimicament plan banal.[37] Lo nom pròpri auriá favorizada l'emergéncia del fenomèn (qu'un efièch de koinè auriá benlèu eliminat d'una forma *agulha* nom comun).

Annèxe 3 : Lista completa de las formas

Aquesta lista es donada a despart, a partir d'un document Excel.

Las rubricas que clau son las seguentas :

col. 1 : « fonetic » forma fonetica dins la basa Thesoc
col. 2 : « ortografic » lèma ortografic, notacion en ortografia d'usatge de la forma fonetica
col. 3 : « lèma » forma de referéncia (« supralemme » de la basa Thesoc)
col. 4 : « atest. » nombre total d'atestacions dins la basa Thesoc)
col. 5 : « Q.fr. » Tèrme demandat dins la question pausada en francés dins l'enquèsta de l'Atlas linguistic d'ont ven la donada
col. 6 : « localitat (nom oficial) » Nom oficial de la localitat
col. 7 : « ATLAS loc. » Nom de l'Atlas linguistic (cf. çai jos referéncias abreujadas) e numèro del punt d'enquèsta.
col. 8 : « cons.fin. » consonanta finala del tèma (abans las vocala -*a* originala) : pal(atala), cor(onala), pòstalv(eolara).
col. 9 : « cat. » categoria, normalament totjorn n(om) f(emenin), tot còp pasmens un dobte es indicat.

Referéncias abreujadas

- ALF : Gilliéron & Edmont 1902-1920
- ALAL = Potte 1975-1992
- ALG = Séguy 1954-1974
- ALLOc = Ravier 1978-1993
- ALLOr = Boisgontier 1981-1986
- ALMC = Nauton 1957-63
- ALP = Bouvier & Martel 1975-1986
- DBGM = Palay 1963
- DBAM = Lespy & Raymond 1887
- DPF = Levy 1909
- DOF = Alibert 1965
- FEW = Wartburg 1949
- LSW = Levy, Emil 1894-1920
- NALF (Nouveaux Atlas de la France par Région) = ALAL + ALG +ALLOc+ ALLOr + ALMC +ALP (pel domeni occitan)
- TLFi = *Trésor de la langue française informatisé* (http://atilf.atilf.fr/tlf.htm)
- DOM 5 = Stempel 2005
- THESOC = Thesaurus Occitan

Referéncias

- Alibèrt, Loís 1976 *Gramatica occitana, segon los parlars lengadocians* Montpelhièr : CEO, 531p. (reedicion corregida; 1ª edicion 1935)

[37] I a en particular un « Puy de l'Aiguille » dins la comuna de Puèg d'Arnac al limit de Coresa e d'Òut.

- Alibert, Louis 1965 *Dictionnaire occitan-français, sur la base des parlers languedociens.* (DOF) Toulouse : Institut d'Estudis Occitans, 700p.
- Anglade, Joseph 1902 Latin GURGUS, formes féminines et masculines en provençal. *Revue des Langues Romanes* 45, 276-278.
- Anglade, Joseph 1921 Grammaire de l'ancien provençal. - Paris : Klincksieck, 448p.
- Aymeric, Josef 1879 *Dialecte Rouergat* : Phonétique, Morphologie, Halle : E. Karras, 42 p. [tanben : 1879 Le dialecte rouergat *Zeitschrift für romanische Philologie* 3-4 : 321-358.]
- Bazalgues, Gaston 1968 *Le parler occitan de Couzou en Quercy*, 261 p. (Thèse 3e cycle Montpelhier)
- Bec, Pierre 2003 Le comte de Poitiers, premier troubadour : à l'aube d'un verbe et d'une érotique *Le comte de Poitiers*. Montpelhièr : Centre d'Estudis Occitans (Publications de l'Université de Montpellier III), 289 p.
- Boisgontier, Jacques (collab. Louis Michel et Jean-Marie Petit) 1981- 1986 *Atlas linguistique et ethnographique du Languedoc oriental*. (ALLOr) Paris : CNRS, 3 vol. (Atlas linguistiques de la France par régions)
- Bourciez, Edouard e Jean Bourciez 1967 *Phonétique française*, Étude historique, Paris : Klincksieck, XII-243 (reedicions nombrosas)
- Bouvier, Jean-Claude & Claude Martel 1975-1986 *Atlas linguistique et ethnographique de la Provence*. (ALP) Paris : CNRS, 3 vol. (Atlas linguistiques de la France par régions)
- Brunel, Clovis 1926 *Les Plus Anciennes Chartes en langue provençale*. Recueil des pièces originales antérieures au XIIIe siècle Nogent-le-Rotrou : Daupeley-Gouverneur ; Paris : Picard, LXIII-499 p.
- Chantraine, Pierre 1933 *La Formation des noms en grec ancien*, Paris : Champion, XXVII-473 p.
- Constans, Léopold 1880 *Essai sur l'histoire du sous-dialecte du Rouergue* Montpellier : Société pour l'étude des langues romanes ; Paris : Maisonneuve, 262 p
- Dalbera, Jean Philippe 1990 Base de données et recherches dialectologiques *Colloque de Wegimont Les outils de la recherche occitane* (2) (Bulletins de l'AIEO 8), 35-40.
- Dalbera, Jean Philippe 1998 La base de données Thesoc : état des travaux. in Jacques Gourc et François Pic (eds) Toulouse à la croisée des cultures : Actes du 5ème Congrès de l'Association Internationale d'Études Occitanes (Toulouse 19-24 août 1996), vol 2, 1998, 403-417.
- Damourette, Jacques & Ernest Pichon 1911-1927 [1930 en fach] *Des mots à la pensée. Essai de grammaire de la langue française* (tome 1) Paris : D'Artrey, 674 p.
- Gilliéron, Jules & Edmond Edmont 1902-1920 *Atlas linguistique de la France*, Paris : H. Champion, 35 fasc. de cartes.
- Grafström, Åke 1958 *Étude sur la graphie des plus anciennes chartes languedociennes* avec un essai d'interprétation phonétique. Uppsala : Almqvist & Wiksells, 274 p. (1 f. de pl. dépl.)
- Jagueneau, Liliane 1995 Le genre dans les dérivés déverbaux radicaux en occitan. *Cahiers d'études romanes* 53-115.
- Le Roy Ladurie, Emmanuel 1980 *L'Argent, l'amour et la mort en pays d'oc*. Paris : Éditions du Seuil, 585 p.
- Lespy, Vastin & Paul Raymond 1887 *Dictionnaire Béarnais ancien et moderne.* (DBAM) Montpelhièr : Hamelin (réimp. Pau : Marrimpouey 1998)
- Levy, Emil 1894-1920 *Provenzalisches Supplement-Wörterbuch. Berichtigungen und ergänzungen zu Raynouards* Lexique roman, Leipzig : O.R. Reisland, 8 vol.

- Levy, Emil 1909 *Petit Dictionnaire Provençal-Français*, (reed. 1923, 1973) Heidelberg : Carl Winter, VIII-388p.
- Maas, Utz 1969 Morphologie du parler occitan de Couzou (Lot) 1, *Revue Romane* 4, 148-182.
- Mass, Utz 1968 Différentiations lexicales dans des cas d'opposition de sexe en occitan", *RLR* 78 99-107.
- Massoure, Jean-Louis 2003 *Le Gascon haut-pyrénéen, vallées de Luz, de Barèges et de Gavarnie,* Villenueva d'Òut : Ego. 519 p.
- Maurand, Georges 1974 *Phonétique et phonologie du parler occitan d'Ambialet (Tarn)*, Thèse d'Etat, Université de Toulouse-Le Mirail, Villeneuve-sur-Lot, Cercle Occitan, 332p.
- Noulet, Jean-Baptiste 1892 *Les joyeuses recherches de la langue tolosaine* de Claude Odde de Triors, Toulouse : Privat xvi, 83 p.
- Palay, Simin 1963 *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes*. CNRS, 1053p. (primièira edicion 1932-33)
- Pasero, Nicolo 1973 *Poesie [da] Guglielmo IX*. Modena : S.T.E.M. Mucchi, XXXVII-404 p.
- Pierre Nauton 1957-63 *Atlas linguistique et ethnographique du Massif Central*. (ALMC) Lyon : Institut de linguistique romane des facultés catholiques, Paris : CNRS, 4 vol .
- Potte, Jean-Claude 1975-1992 *Atlas linguistique et ethnographique de l'Auvergne et du Limousin*. (ALAL) Paris : CNRS, 3 vol. (Atlas linguistiques de la France par régions)
- Ravier, Xavier (collab. Jacques Boisgontier et Ernest Nègre) 1978-1993 *Atlas linguistique et ethnographique du Languedoc occidental.* (ALLOc) Paris : CNRS, 4 vol. (Atlas linguistiques de la France par régions)
- Ronjat, Jules 1930 *Grammaire istorique (sic) des parlers provençaux modernes*, tome 1, Montpellier : Société des Langues Romanes, 423p.
- Sauzet, Patric 1998 Afar d'Imatge *Revista de l'Institut Occitan (Pau)*.
- Séguy, Jean 1954-1974 *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. (puis, à partir du volume 5, *Atlas linguistique de la Gascogne*. (ALG) Paris : CNRS, Toulouse : IEM, 6 t. en 10 v. (Atlas linguistiques de la France par régions)
- Stempel, Wolf-Dieter (avec la collaboration de Claudia Kraus) 2005 Dictionnaire de l'occitan médiéval. (DOM) fasc. 5: Agrear-Airienc, Tübingen : Niemeyer, 321-400
- Vayssier, Aimé 1879 Dictionnaire patois-français du département de l'Aveyron. Rodez : (s.n.). [& Geneve : Slatkine Reprints, 1971] xliii, 656 p.
- Wartburg, Walther von 1949 *Französisches etymologisches Wörterbuch, eine Darstellung des galloromanischen Sprachschtzes*.... Bd. III, D-F, Tübingen : Mohr, V-945 p.
- Zauner 1899 (c.r. de) Ducamin & Pasquier Charte gasconne de 1304 *Bulletin de la société Ramond* Bagnères de Bigorre 1898 *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. (Jg. 20)* p.381-2 .

© Linguistica Occitana 7 (setembre de 2009) [www.revistadoc.org]

© Patric Sauzet (Tolosa 2 Lo Miralh) - Guylaine Brun Trigaud (Niça)